

Prof. dr hab. Jan Tęgowski
prof. emer. Uniwersytet w Białymstoku
Ul. Z. Nałkowskiej 18
87 – 100 Toruń

Recenzja

habilitacyjna dorobku naukowego, dydaktycznego i organizacyjnego Dra Vitalija Nagirny'ego, ze szczególnym uwzględnieniem monografii **Urzędnicy ziemi kijowskiej od drugiej połowy XI do pierwszej połowy XIII wieku. Studium prozopograficzne, Kraków 2021.**

I. Kilka słów o sylwetce Habilitanta

Dr Vitalij Nagirnyj, urodzony 7 VIII 1978 r. w miejscowości Kunysiwka w Ukrainie, ukończył studia historyczne na Wydziale Historycznym Uniwersytetu Przykarpackiego im. Wasyla Stefanyka w Iwanofrankiwsku w Ukrainie w 2000 roku. Swą pracę magisterską napisał pod kierunkiem Dr hab. Wasyla Marczuka – jej tytuł brzmiał *Kościół grekokatolicki w podziemiu (1946 – 1989)*. Praca ta uzyskała wyróżnienie. Jak widać, epoka i tematyka pierwszych kroków naukowych Habilitanta znacząco odbiegała od jego późniejszych zainteresowań. Został on od 1 IX 2001 roku pracownikiem Wydziału Historycznego macierzystej uczelni - najpierw na $\frac{1}{4}$ a następnie na $\frac{1}{2}$ etatu, co trwało do końca czerwca 2003 r. Następnie związał się z Uniwersytetem Jagiellońskim, gdzie pod kierunkiem Dr hab. Krzysztofa Stopki napisał i obronił rozprawę doktorską, której tytuł brzmiał *Polityka zagraniczna księstw ziem halickiej i wołyńskiej w latach 1198 (1199) – 1264*. Jej obrona miała miejsce 16 maja 2008 r., co dało podstawę do uzyskania etatu asystenta w Zakładzie Historii Europy Wschodniej IH UJ z dniem 1 X 2008 r., a w 3 lata później adiunkta, i na tym etacie pozostaje do dnia dzisiejszego. Rozprawa doktorska po uwzględnieniu poprawek i uzupełnień ukazała się drukiem w 2011 roku nakładem Polskiej Akademii Umiejętności. Jeszcze przed uzyskaniem stopnia doktora Vitalij Nagirnyj opublikował 9 artykułów z zakresu dziejów Rusi średniowiecznej. Po uzyskaniu stopnia naukowego doktora okazał się potencjał twórczy Habilitanta w zakresie inspiracji i organizacji konferencji międzynarodowych skupiających badaczy, którzy zajmują się dziejami Rusi. Konferencje odbywały się w różnych miejscach Europy Środkowej i Wschodniej z udziałem przedstawicieli środowisk naukowych z Polski, Ukrainy, Węgier, Słowacji, Słowenii, Rosji, Litwy, Białorusi i innych. Nosiły one nazwę wspólną *Colloquia Russica* i pod taką nazwą publikowane były ich owoce. Pierwsza konferencja zatytułowana

Ruś średniowieczna a sąsiedzi (IX – połowa XIII wieku), która odbyła się w Krakowie w listopadzie 2010 roku, zainspirowana została przez studentów Uniwersytetu Jagiellońskiego, których działania koordynował Dr V. Nagirnyj. Materiały pod tą nazwą wydawane są w dwóch seriach – seria I obejmuje materiały z konferencji z udziałem studentów, doktorantów i samodzielnych pracowników naukowych, zaś na serię II, w zamierzeniu inicjatorów przedsięwzięcia, miały składać się studia poświęcone wąskim zagadnieniom z dziejów Rusi średniowiecznej. W organizacji tych kolokwiów i redagowaniu materiałów V. Nagirny'ego wspierali niekiedy uczeni spoza Krakowa, jak np. Tomasz Pudłocki z Przemyśla, Mirosław Wołoszczuk z Iwanofrankowska, Adam Mesiarkin z Bratysławy, czy Vytas Jankauskas z Kowna. Habilitant wykazywał się dużą aktywnością w zakresie doskonalenia swego warsztatu naukowego na bazie staży zagranicznych i stypendiów w Niemczech, Czechach, Słowacji i Ukrainie.

Na uwagę zasługuje projekt polsko – ukraiński finansowany przez Dziekana Wydziału Historycznego UJ p.t. *Zamek czernelicki: historia i stan współczesny*, którego pomysłodawcą i kierownikiem był Vitalij Nagirnyj przy współpracy z doktorantami Wydziału Historycznego UJ oraz dwóch uczelni ukraińskich. Wyniki tego projektu nieco odbiegają od głównego nurtu zainteresowań Habilitanta, bowiem kierują uwagę w stronę badań krajoznawczych, które obejmują obszar Pokucia. Bez wątplenia widać tu talent V. Nagirny'ego w organizowaniu współpracy środowisk młodzieży akademickiej wokół problematyki odkrywania wspólnej przeszłości Polaków i Ukraińców oraz dorobku poprzednich badaczy. Wyrazem tego jest powierzenie Mu w latach 2013 – 2018 funkcji koordynatora programu CEEPUS oraz opieki nad stypendystami i stażystami z Czech, Słowacji i Ukrainy przebywającymi w IH UJ w latach 2014 – 2018.

Gdy chodzi o działalność dydaktyczną Habilitanta, to prowadził On wykłady zarówno w języku polskim, jak i rosyjskim z dziejów Rusi średniowiecznej, laboratoria z zakresu paleografii ruskiej i neografii rosyjskiej, konwersatoria oraz seminarium licencjackie z historii powszechnej na studiach dziennych i zaocznych, co zaowocowało promocją 35 prac licencjackich, zaś w 5 był recenzentem. W Jego dorobku dydaktycznym można zauważyć także prowadzone w latach 2008 – 2009 konwersatorium zatytułowane *Rosja na drodze do zbudowania swego imperium od XV do XVIII wieku*.

Za swoją działalność V Nagirnyj uzyskał stypendium Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego dla wybitnych młodych naukowców, dwukrotnie nagrodę indywidualną III stopnia Rektora UJ, oraz nagrodę Lesia Martowicza za działalność w dziedzinie „Krajoznawstwo historyczne”.

II. Uwagi o dorobku naukowym V. Nagirny'ego

W twórczości naukowej Ocenianego dominuje problematyka badań nad dziejami średniowiecznej Rusi, poczynając od politycznych uwarunkowań Rusi Halicko – Wołyńskiej a następnie też Rusi Kijowskiej poprzez badania nad składem elit i próbą nadania im określonych funkcji i roli w kreowaniu wydarzeń. Właśnie te prace, które Habilitant nazywa uzupełniającymi do dzieła głównego, poświęcone identyfikacji osób związanych z władcami Kijowa, przygotowały grunt pod konstrukcję monografii o urzędnikach kijowskich XI – XIII w. Można w nich znaleźć takie aspekty badawcze jak rozpoznanie otoczenia książąt kijowskich, w tym również osób polskiego pochodzenia, etymologia nazw osobowych urzędników kijowskich, a także studia prozopograficzne nad osobami pełniącymi urzędy zarówno w ziemi kijowskiej, jak i w innych ziemiach ruskich. Nie mogło by to nastąpić bez szczegółowych badań źródłowych o szerokim spektrum, wspomaganych dorobkiem językoznawców. Jak można zauważyć, we wcześniejszym etapie badań naukowych V. Nagirnyj szczególnie intensywnie zajmował się różnymi kierunkami polityki władców halicko – wołyńskich, a ich wybitnym przykładem jest monografia *Polityka zagraniczna księstw ziemi halickiej wołyńskiej w latach 1198(1199) – 1264, Kraków 2011*. Jest to udoskonalona wersja rozprawy doktorskiej obronionej w maju 2008 roku. Wychodzi ona znacznie poza zakres pytań badawczych postawionych w monografii innego historyka M. Bartnickiego, *Polityka zagraniczna księcia Daniela Halickiego w latach 1217 – 1264 (Lublin 2005)* i jest oryginalnym dziełem, z którego bez wątpienia korzystają będą jeszcze kolejne pokolenia historyków. Monografia ta nie wyczerpała wszystkich zagadnień nurtujących ciekawość badawczą jej Autora. Stąd też pojawiają się później takie prace, jak próba charakterystyki historiografii Polski międzywojennej dotyczącej zagadnień związanych z dziejami średniowiecznej Rusi („Княжа Доба”, wyp. 3, 2010, s. 331 - 362) a także próby doprecyzowania szczegółów z dziejów Rusi Halicko – Wołyńskiej: relacje książąt ze Stolicą Apostolską w latach 40. XIII w., o kontaktach z Mongołami, czy z Jaćwingami w tym samym okresie. Wiele uwagi także zajmuje w twórczości naukowej Habilitanta osoba księcia Romana Mściśławowica – fenomen jego sukcesów i pytania o przyczyny jego porażki. Interesującą jest też próba rozwiązania zagadki związanej z przydomkiem kniazia halickiego Jarosława Wołodymirkowicza "Osmomysł",¹ który to epitet został wprowadzony do obiegu za pośrednictwem źródła o dość wątpliwej autentyczności, a mianowicie "Слово о полку Игореве". Jak wykazał Autor interesującej pracy, źródła współczesne tej postaci nie nazywają jej tym przydomkiem. Użyłem w tym miejscu jednostkowego przykładu dociekliwości

¹ . В. Нагірний, Чи існував "Ярослав Осмомысл"? Про наукову коректність вживання прізвиська галицького князя Ярослава Володимирковича, "Галич", вип.4, Івано –Франківськ 2019, s.95-104.

Habilitanta. Rozwianiem podobnego mitu zajmuje się V. Nagirnyj w artykule na temat pochodzenia nazwy miejscowości Śniatyń.²

Prócz tych kierunków badawczych w twórczości V. Nagirnego znajdziemy także wątki związane z terminologią źródeł, zagadnieniami onomastycznymi oraz ze zjawiskami przyrodniczymi takimi jak pomór koni odnotowany latopisach. Artykuły te pisane są w kilku językach - najczęściej w języku ukraińskim, polskim, słowackim. Cenne są też głosy w dyskusji, które może nie odkrywają nowych horyzontów, lecz dopełniają i precyzują poglądy tak własne Autora, jak i dyskutantów - szczególnie w cyklach konferencji *Colloquia Russica*.

Poza pracami dotyczącymi średniowiecznych dziejów ziem ruskich istotną część badań i publikacji Habilitant poświęcił dziedzinie nieco odległej od badań mediewistycznych – historii regionalnej z naciskiem na krajoznawstwo. Szczególnym zainteresowaniem Autora cieszył się region Pokucia i ziemi halickiej ze szczególnym uwzględnieniem Tustania, Czernelicy, Halicza. Wspomniałem o tym w pierwszej części swojej wypowiedzi o twórczości Habilitanta. Spektrum czasowe tych badań obejmowało okres przynależności tych terenów do Rzeczypospolitej, a więc zupełnie diametralnie różną epokę tak pod kątem istniejących źródeł, jak i stopnia ich zachowania. Nieocenione w tych poszukiwaniach były ryciny, sztychy, obrazy i plany, które pozwalały obserwować zabytki kultury materialnej i cechy krajobrazu w czasie ich świetności.

Istotne miejsce w dorobku Habilitanta zajmują też recenzje i noty recenzyjne, gdzie Autor nie tylko zapoznaje z zawartością treściową ważnych dzieł z zakresu historii Rusi ale też niekiedy krytycznie ustosunkowuje się do pewnych szczegółowych ustaleń. Tych recenzji naliczyłem 27.

Gdy chodzi o ujęcie liczbowe twórczości V. Nagirnego, to jest on autorem 2 monografii, kilkudziesięciu artykułów i przyczynków naukowych nie licząc już drobniejszych prac, jak wstępy do wydawnictw zbiorowych i głosów w dyskusji, które obrazuje "Wykaz osiągnięć naukowych" Habilitanta. Jest to bez wątpienia świadectwo wzmożonej aktywności i pracowitości Dr. Nagirnego

III. Rzut oka na zwieńczenie dorobku: *Urzędnicy ziemi kijowskiej od drugiej połowy XI do pierwszej połowy XIII wieku. Studium prozopograficzne.*

Autor opracowania zapewne zainspirowany został monografią Adriana Jusupovic'a, *Elity ziemi halickiej i wołyńskiej w czasach Romanowiczów (ok. 1205 - 1269)*, Kraków 2013. Jednak napotkał dość trudną materię, gdyż zabrał się za badanie środowiska znacznie uboższego w przekazy źródłowe, a nadto jeszcze trzeba pamiętać, że księstwo kijowskie w badanym okresie stanowiło swego rodzaju puchar przechodni i władza tam zmieniała się dość często.

² . В. Нагірни, Чи галицький воевода Косняин Сирславич був причетний до назви міста Снятина, „Галичина: Науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис”, т. 33, 2020, s. 27 – 36.

Musimy zadać sobie pytanie: Czy zmieniał się skład grupy urzędniczej w momencie zmiany panującego? Odpowiedź na to pytanie może rozstrzygnąć o tym, czy mamy do czynienia z w pełni miejscową elitą, czy też była ona korygowana i uzupełniana przez element napływowy. Przy tak skąpym materiale źródłowym dla badanej epoki trudno jest ostatecznie zdefiniować skład i rotację w urzędniczej elicie ziemi kijowskiej. Nie mniej Autor odważnie podjął ten skomplikowany temat. Monografia liczy sobie 395 stron, które wypełnione są następującymi składowymi częściami: *Wstęp*, *Uwagi o stanie badań*, *Struktura urzędnicza ziemi kijowskiej*, *Biogramy urzędników*, *Zakończenie* oraz dodatki *Wykaz urzędników ziemi kijowskiej według urzędów*, *Wykaz urzędników ziemi kijowskiej według ośrodków administracyjnych*, *Bibliografia*, streszczenia, *Indeks osobowy*.

Na samym początku muszę stwierdzić, że zaniedbana została dokładna adiustacja tekstu pod kątem językowym. Autor nie jest Polakiem i to nie jego wina, że pojawiły się rażące błędy tego typu.

Jeśli chodzi o merytoryczną treść pracy, to zacznę moje roztrząsania od rozdziału **I Uwagi o stanie badań, źródłach i metodologii**, gdzie Habilitant solidnie i zwięźle przedstawił zarówno stan źródeł, jak i stan badań oraz metodologię badawczą na stronach 17 - 41. W rozdziale **II Struktura urzędnicza ziemi kijowskiej**, s. 43 – 77 mamy dwa podrozdziały **1. Zarys dziejów ziemi kijowskiej**, **2. Urzędy ziemi kijowskiej**. Tutaj musimy zadać pytanie o przynależność urzędów związanych z dworem książęcym do omawianej ziemi. Czy np. "kormilec" to stały urząd, czy też funkcja czasowa? Z drugiej strony też należałoby przyjrzeć się strukturze urzędniczej w innych krajach, jak np. choćby w Polsce, gdzie w tym okresie mamy urzędników zarządu gospodarczego zwanych *włodarzami* podobnych w swej roli jak *ciwuni*.³ Trafne jest określenie funkcji *ośmiennika* (s. 73 – 74) jako poborcy opłat handlowych. Nie byłbym sobą, gdybym nie zwrócił uwagi na błąd wynikający z uproszczenia, a mianowicie na s. 44 Autor stwierdził, że Izjasław był najstarszym synem Jarosława Mądrego – raczej należałoby mówić: najstarszym, który przeżył ojca, bowiem starszym od Izjasława był Włodzimierz.

Rozdział **III Biogramy urzędników** dzieli się na szereg podrozdziałów dzielących materię według urzędów, oraz terytoriów, na których występowali, a także tych, którzy według Autora z pewnością należeli do elity urzędniczej, lecz źródła tego nie wyartykułowały. Jest to zabieg śmiały zakładający, że skoro władca posługiwał się daną osobą w ważnych misjach, to musiała ona należeć do elity. Jeśli chodzi o rozważania na temat imion poszczególnych osób, to szczególnie do imion chrześcijańskich zabrakło mi rozważań o patronach owych imion, co w pewnym sensie jest informacją o szczególnej czci do pewnych świętych. Natomiast imię Wołodysław (polski odpowiednik Włodzisław)

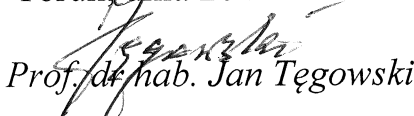
³ . zob. J. Tęgowski, O włodarzach w Polsce w XIII wieku, "Studia i Materiały do Dziejów Wielkopolski i Pomorza" 15(29), 1983, s. 5 - 15.

odnieść można porównawczo do podobnego imienia w dynastii Piastów. Na temat źródeł tego imienia wypowiadali się Jacek Hertel⁴ i Jan Powierski, choć poglądy tego ostatniego mogą wzbudzać pewne kontrowersje.⁵ Sądzę też, iż metodologię ustalania chronologii życia poszczególnych osób można nieco zmodyfikować. O ile wśród dynastów dorosłość może być postrzegana w stosunkowo młodym wieku, o tyle pośród urzędników (zwłaszcza o charakterze wojskowym) nie możemy zaniżać wieku właściwego do sprawowanej funkcji. Całość jednak jest ciekawą propozycją naukową i może inspirować do dalszych badań nad społeczeństwem średniowiecznej Rusi.

IV. Wnioski końcowe

Biorąc pod uwagę wszechstronność zainteresowań oraz wszystkie dokonania tak naukowe, jak zwłaszcza organizacyjne i dydaktyczne Vitalija Naginy'ego, z naciskiem na te, które osiągnął po uzyskaniu stopnia Doktora, nie mam wątpliwości, że dorobek ten odpowiada wymogom stawianym przez *Ustawę o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. z 2016 r., poz. 882 z późniejszymi zmianami)*. Toteż z pełnym przekonaniem wnoszę do Rady Dyscypliny Wydziału Historycznego Uniwersytetu Jagiellońskiego o kontynuowanie procedur związanych z nadaniem Dr. Vitalijowi Noginy'emu stopnia naukowego Doktora habilitowanego.

Toruń, dnia 28 kwietnia 2022 r.

Prof. dr hab. Jan Tęgowski

---

⁴ J. Hertel, *Imiennictwo dynastii piastowskiej we wczesnym średniowieczu*, Warszawa 1980, s. 123 – 128.

⁵ J. Powierski, O pochodzeniu imienia Władysław w dynastii piastowskiej. Przyczynek do stosunków polsko – ruskich w X – XI w., „Zeszyty Naukowe Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Gdańskiego, Historia, zesz. 14, 1984, s. 37 - 47.